

Милица Шевкушић (1972–)
Институт техничких наука САНУ
Београд, Србија
biblioteka@itn.sanu.ac.rs

ПАРТНЕРСКИ ПРОГРАМ ГУГЛ КЊИГЕ КАО ПЛАТФОРМА ОТВОРЕНОГ ПРИСТУПА У НАУЧНИМ БИБЛИОТЕКАМА

Сажетак

У раду се даје кратак преглед основних модела отвореног приступа релевантних за научне библиотеке и посебно се анализирају могућности и ограничења Партнерског програма *Гугл књиге* као платформе отвореног приступа на конкретном примеру (за сада) јединог научног института из Србије који у овом програму учествује као партнер. Институт техничких наука САНУ укључио се у Партнерски програм *Гугл књиге* у јулу 2009. године у склопу напора да се сви расположиви електронски извори настали као резултат научног рада његових сарадника архивирају и, уз сагласност носилаца ауторских права, ставе на располагање корисницима у режиму отвореног приступа. Предности Партнерског програма *Гугл књиге* у односу на друге канале отвореног приступа илустроване су анализом посећености публикација на сајту Института и на Гугл књигама. Закључак анализе је да овај програм, који је превасходно замишљен као бесплатна маркетиншка алатка, малим некомерцијалним издавачима може да послужи као платформа за објављивање монографских публикација у режиму отвореног приступа.

Кључне речи: Партнерски програм *Гугл књиге*; научне библиотеке; монографске публикације; отворени приступ

Делатност библиотека научноистраживачких установа веома је сложена и по много чему специфична. Активности библиотеке су у функцији истраживања која се у одређеној институцији реализују, а библиотекари који у таквим библиотекама раде активно учествују како у долажењу до научних резултата, тако и у њиховој дисеминацији. С обзиром да теоријска истраживања и практична искуства показују да је квалитет дисеминације научних информација у директној корелацији са њиховим научним утицајем, у пракси научних библиотека тема отвореног приступа сагледава се са различитих аспеката и присутна је у различитим облицима активности.

Активности библиотекара везане за концепт отвореног приступа обухватају:

- Информисање корисника о предностима отвореног приступа указивањем на повезаност између доступности публикованог материјала и његовог научног утицаја, најчешће мереног бројем цитата. Истраживања показују да радови који су доступни ограниченом броју корисника имају мање шансе да стигну до свих потенцијално заинтересованих истраживача, па, самим тим, и мање шансе да утичу на њихова истраживања и буду цитирани.¹

¹ Stevan Harnad et al., "The Access/Impact Problem and the Green and Gold Roads to Open Access," *Serials Review* 30, no. 4 (January 2004): 310–314; Yassine Gargouri et al., "Self-Selected or Mandated, Open Access

- Информисање корисника о моделима објављивања у режиму отвореног приступа. У пракси су се издиференцирала три главна модела, популарно названа *златни пут*, *хибридни отворени приступ* и *зелени пут*. Такозвани *златни пут* подразумева објављивање у *open access* часописима који, најчешће уз одређену финансијску надокнаду од стране аутора, односно институције у којој он ради, намењену покривању трошкова рецензије и публикавања, омогућавају бесплатан приступ свом садржају. Други модел, познат као *хибридни*, подразумева објављивање у часописима за које је потребна претплата, али који истовремено ауторима остављају могућност да уз плаћање одређене надокнаде учине свој чланак доступним свим корисницима. Трећи модел, тзв. *зелени пут*, јесте публикавање у часописима за које је потребна претплата, али који допуштају ауторима да рад у форми која се разликује од објављене верзије самостално објаве и у режиму отвореног приступа, најчешће похрањивањем у неки дигитални репозиторијум.²
- Конкретне активности инициране од стране научних библиотека које имају за циљ да публикације истраживача учине доступним у отвореном приступу у форми која не крши ограничења дефинисана уговорима између аутора и издавача изворних научних радова. То се може остварити на више начина: тако што ће се рад објавити на личној интернет страници истраживача или званичној презентацији институције, или тако што ће се похранити у институционални или тематски репозиторијум (*ArXiv*, *PubMed Central* итд.). Улога библиотекара у овом процесу везана је за администрирање репозиторија, едукацију истраживача да сами у њих похрањују своје радове и контролу метаподатака.

Монографске публикације и отворени приступ

У корпусу научне литературе доступне у режиму отвореног приступа монографске публикације знатно су мање заступљене од научних радова објављених у часописима. У природним, техничким, па и неким друштвеним наукама чланци у часописима представљају доминантан облик саопштавања нових научних резултата, а у монографијама се даје преглед или синтеза резултата који су већ објављени. С друге стране, у хуманистичким дисциплинама, у којима нова интерпретација познатих чињеница често представља есенцију научног доприноса, нови и значајни научни резултати знатно чешће се саопштавају у монографијама. У оба случаја доминантни модели објављивања су такви да аутори не очекују непосредну материјалну добит од рада објављеног у часопису, али је обично очекују од монографских публикација, па им није у интересу да их нуде у отвореном приступу. Материјалну добит очекују и извршни издавачи монографија, који ауторима најчешће не остављају могућност похрањивања неке верзије објављеног материјала у репозиторије.

Истраживања која се баве отвореним приступом монографским публикацијама веома су ретка, пре свега зато што се веза између доступности и научног утицаја ту теже може изразити квантитативним параметрима. Још увек нису развијени поуздани механизми

Increases Citation Impact for Higher Quality Research,” *PLoS ONE* 5, no. 10 (October 18, 2010): e13636; Ronald Snijder, “The Profits of Free Books: An Experiment to Measure the Impact of Open Access Publishing,” *Learned Publishing* 23, no. 4 (2010): 293–301. (преузето 25. септембра 2012)

² Harnad et al., “The Access/Impact Problem and the Green and Gold Roads to Open Access”; Bo-Christer Björk and Patrik Paetau, “Open Access to the Scientific Journal Literature – Status and Challenges for the Information Systems Community,” *Bulletin / ASIS&T*, July 2012, http://www.asis.org/Bulletin/June12/JunJul12_Bjork_Paetau.html. (преузето 25. септембра 2012)

праћења цитираности монографија и цитата у монографијама, а други параметри које је могуће пратити, као што је, на пример, број прегледа или преузимања електронске верзије са неког сајта или из репозиторија, нису показатељи научног утицаја. Зато се истраживања могућности, ограничења и утицаја отвореног приступа научним публикацијама још увек углавном ограничавају на радове објављене у научним часописима.

Када су научне монографске публикације у питању, најзаступљенији канали отвореног приступа су: објављивање на личном блогу или сајту институције, похрањивање у репозиторије и укључивање у програм Гугл књиге (Google Books).

Партнерски програм Гугл књиге

Гуглов сервис који омогућава претраживање и прегледање потпуног или делимичног садржаја електронских верзија књига похрањених у Гуглову базу података покренут је крајем 2004. године³, а до краја 2005. јасно су се издиференцирала његова два сегмента: Пројекат *Библиотека* и Партнерски програм *Гугл књиге*. Пројекат *Библиотека* резултат је сарадње између компаније *Гугл* и великог броја библиотека из целог света и обухвата скенирање књига из фондова библиотека које као партнери учествују у пројекту, конвертовање слика добијених скенирањем у текст уз помоћ алата за препознавање текста, индексирање тако добијеног текста и техничку припрему приказа дигитализоване књиге⁴. Убрзо након његовог покретања почеле су расправе о ауторским правима над скенираним књигама, што је довело до два судска спора у којима су аутори и издавачи тужили Гугл. Грешке у тематској класификацији публикација такође су предмет критика⁵.

Партнерски програм *Гугл књиге* намењен је издавачима и другим власницима ауторских права који желе да своје књиге представе на интернету. Партнери који се укључе у овај програм сами шаљу електронске верзије својих књига у *PDF* или *ePub* формату коришћењем веб формулара или апликације *Google Uploader*⁶. Након техничке обраде и индексирања садржаја, у оквиру сервиса Гугл књиге појављује се дигитални приказ књиге. За разлику од Пројекта *Библиотека*, где се у више наврата квалитет обраде књига показао као споран, овде се то тек изузетно дешава. Проблеми везани за ауторска права у овом сегменту не постоје зато што партнери сами одређују које ће публикације укључити у програм и у којој мери ће њихов садржај бити доступан корисницима, задржавајући сва ауторска и сродна права, као и могућност да у сваком тренутку промене параметре доступности или се у потпуности искључе из програма. Од средине августа 2009. године публикације доступне у пуном тексту могу се заштити *Creative Commons* лиценцама⁷.

³ L. Vincent, "Google Book Search: Document Understanding on a Massive Scale," in *Ninth International Conference on Document Analysis and Recognition, 2007. ICDAR 2007*, vol. 2, 2007, 819–823. (преузето 25. септембра 2012)

⁴ Adam Langley and Dan S. Bloomberg, "Google Books: Making the Public Domain Universally Accessible," in *Document Recognition and Retrieval XIV*, Proc. SPIE 6500, 2007, 65000H, <http://dx.doi.org/10.1117/12.710609>.

⁵ William C. Dougherty, "The Google Books Project: Will It Make Libraries Obsolete?," *The Journal of Academic Librarianship* 36, no. 1 (January 2010): 86–89. (преузето 25. септембра 2012)

⁶ Партнери могу слати и штампане верзије књига, да их Гугл дигитализује, али тада процедура траје знатно дуже.

⁷ "Creative Commons License Holders Distributing Content on Google Books," *PublishersWeekly.com*, Aug 14, 2009, <http://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/digital/content-and-e-books/article/9984-creative-commons-license-holders-distributing-content-on-google-books.html>. (преузето 25. септембра 2012)

Процедура објављивања монографских публикација у оквиру Партнерског програма *Гугл књиге* је једноставна, брза и потпуно бесплатна; не захтева ништа више од основне информатичке писмености, а учесници у програму имају на располагању детаљна упутства за коришћење на четрдесетак језика. Време које протекне од слања књиге до њеног појављивања варира од једне седмице до неколико месеци и зависи од техничке исправности послатог материјала, броја књига које Гугл у датом тренутку обрађује, али неретко и од спретности чланова Гугловог тима техничке подршке. Захваљујући детаљном индексирању садржаја и интеграцији термина из публикација у индекс општег Гугловог претраживача програм омогућава претраживање пуног текста чак и код публикација код којих није омогућен потпуни приказ. Захваљујући једноставном коду који се може инкорпорирати у интернет странице, издања одређеног издавача укључена у Гугл књиге могу се претраживати и са његовог матичног сајта, појединачно или интегрисано.

Главни недостаци програма везани су за техничке пропусте и нефункционисање одређених апликација у оквиру сервиса – на пример, апликација *Google Uploader* понекад не функционише; дешава се да дође до грешке у обради послате датотеке, па се у приказу књиге на неким страницама делови текста не виде; због велике количине материјала који се шаље на обраду и високог степена аутоматизације процеса дешава се да застој у обради изазван понекад и баналном грешком не буде откривен, па се приказ књиге не појави ни након неколико месеци. У таквим случајевима неопходна је интервенција – успостављање комуникације са тимом за техничку подршку. До пре две године било је довољно послати оператеру електронску поруку која садржи опис проблема. Током последње две године уложени су велики напори да се техничка подршка аутоматизује како би се смањио број захтева упућен оператерима. Кориснику се нуди разрађен систем питања и унапред припремљених одговора који треба да му помогне у решавању проблема, а могућност да ступи у контакт са чланом тима техничке подршке добија тек ако међу понуђеним објашњењима не нађе одговор на своје питање. Нажалост, овај систем често не доприноси бржем решавању проблема.

Институт техничких наука САНУ и Партнерски програм *Гугл књиге*

Идеја да се Институт техничких наука САНУ укључи у Партнерски програм *Гугл књиге* потекла је из библиотеке и била је мотивисана жељом да се предности овог сервиса искористе за промовисање научних резултата сарадника института. Библиотека Института техничких наука поново је почела с радом 2007. године након више од тридесет година дуге паузе. Фонд који је припадао некадашњој библиотеци био је потпуно расут. Евиденција издања Института вођена је тек од 2002. године, док се пре тога дешавало да читави тиражи појединих публикација буду уништени, а да се у Институту не сачува ниједан примерак. У том тренутку, чинило се да је пројектовани циљ – стварање дигиталне библиотеке која би обухватала све публикације и друге материјале који су настали као резултат научног рада сарадника Института од његовог настанка до данас, а који би, кад год је то технички изводљиво и када за то постоји сагласност носилаца ауторских права, били доступни у режиму отвореног приступа – недостижан. Први кораци ка његовом остваривању обухватили су формирање хронолошких прегледа поменутих материјала по категоријама (чланци у часописима, монографије, серијске публикације, докторске и магистарске тезе, постери са конференција) на сајту Института, прикупљање електронских верзија материјала насталих у блиској прошлости и увођење обавезе ажурног прикупљања нових материјала. Преглед научних радова сарадника објављених у часописима формиран је на основу података из индексних база *Scopus* и *Web of Knowledge*, а преглед

монографских и серијских публикација на основу података које нуди Виртуелна библиотека Србије. Паралелно са каталогизацијом издања Института, скениране су корице, насловне стране и садржаји монографија, па је и тај материјал постављен на сајт, а одређени број монографија новијег датума (седам зборника апстраката са *YUCOMAT* конференција) стављен је на располагање у форми пуног текста са могућношћу преузимања. Када су у јулу 2009. године исте те монографије, већ доступне у режиму отвореног приступа на сајту Института, укључене у Партнерски програм *Гугл књиге*⁸, очекивани резултат није био везан за идеју отвореног приступа, већ за примарну, маркетиншку функцију овог програма: очекивало се да већа видљивост публикација у Гугловом претраживачу и могућност да се део садржаја прегледа кроз Гугл књиге доведи нове посетиоце на сајт Института, а у потрази за пуним текстом. Међутим, до значајнијих промена у том погледу није дошло, а након само неколико месеци искристалисала се нова потреба која нас је навела на идеју да Партнерски програм *Гугл књиге* почнемо да користимо као платформу отвореног приступа: најмлађи истраживачи у Институту изразили су жељу да апстракти њихових првих јавних излагања на конференцији младих истраживача коју организује Институт буду доступни и лако налажљиви на интернету. Ти апстракти су штампани у врло скромним брошурама, које све до 2009. нису каталогизоване у националној библиотеци, и нису се могле наћи у библиотекама. У децембру 2009. зборник апстраката Осме конференције младих истраживача појавио се на Гугл књигама у пуном тексту са могућношћу преузимања. Истом приликом, редефинисали смо параметре доступности за седам зборника апстраката *YUCOMAT* конференција, односно, и њих смо пребацили у режим отвореног приступа, а током наредног месеца у програм је укључено још седам зборника апстраката са претходних конференција младих истраживача, такође у форми пуног текста. Све ове монографије заштићене су лиценцом *Creative Commons* (Приписивање – Некомерцијално – Без прерада)⁹. У овом тренутку, од 22 монографије које Институт представља кроз програм *Гугл књиге*, 18 (десет на енглеском, а осам на српском језику) доступно је у форми пуног текста. Према нашим сазнањима, Институт техничких наука је једини издавач у Србији који на овај начин представља своја издања. Институт још увек нема техничке и финансијске могућности за успостављање институционалног репозиторија, па се у том контексту укључивање у Партнерски програм *Гугл књиге* може посматрати и као међукорак – решење које, с обзиром да обухвата само монографске публикације, привремено и делимично може да надомести његов недостатак.

Предности Партнерског програма *Гугл књиге*: анализа посећености публикација

С обзиром да су исте публикације доступне у режиму отвореног приступа и на сајту Института и на Гугл књигама, било је могуће направити упоредну анализу ефикасности ова два канала отвореног приступа праћењем посећености публикација у оба канала. Анализа је урађена за период од првих осам месеци 2012. године. У овом периоду није долазило до кварова на мрежи, нити је било других околности које би привремено спречиле или ограничиле приступ монографијама у било којем од канала.

⁸ Milica Ševkušić, “Saradnja između Instituta tehničkih nauka SANU i Gugla kroz Partnerski program „Gugl knjige“: Novosti, 14. oktobar 2009,” *Institut tehničkih Nauka SANU*, oktobar 2009, <http://www.itn.sanu.ac.rs/novosti1009b.html> (преузето 29. октобра 2012).

⁹ Milica Ševkušić, “Knjige apstrakata Konferencije mladih istraživača „Nauka i inženjerstvo novih materijala“ u Guglovoj Pretrazi knjiga: Novosti, 2. februar 2010,” *Institut tehničkih nauka SANU*, 2. februar 2010, <http://www.itn.sanu.ac.rs/novosti0210a.html> (преузето 29. октобра 2012).

Партнерски програм *Гугл књиге* нуди извештаје о посећености у којима се прати број посета и број прегледаних страна, за сваку књигу у жељеном временском интервалу. Треба напоменути да се на основу ових података не може сазнати да ли се ради о корисницима који су само једном приступили некој књизи, или је сваки од њих остварио више посета, а не може се сазнати ништа ни о географској дистрибуцији посетилаца зато што апликација која је то омогућавала већ дуже није у функцији. Такође, овај статистички преглед не нуди податке о броју преузимања публикација са Гугл књига. С обзиром да је сајт Института техничких наука САНУ статичан, а да Гуглова апликација за праћење посећености сајтова не региструје посете *PDF* датотекама, број посета књигама на сајту утврдили смо уз помоћ тзв. дневника рада¹⁰, односно лог датотека, које бележе сваку активност на сајту без обзира на тип датотеке којој се приступа. Оне садрже податке о ИП адреси са које се приступа, времену уласка, типу претраживача, оперативном систему итд. Лог датотеке не дају податке о броју прегледаних страна у *PDF* документима, али омогућавају да се анализом ИП адреса открије географска дистрибуција корисника, а уз мало више труда могло би се утврдити који су посетиоци одређеној књизи приступили само једном, а који више пута. Ни из ових података није било могуће сазнати број преузимања датотека. Анализу смо зато ограничили само на упоредиве податке, односно на оне које пружају оба система – број посета.

Просто упоређивање бројки (Табела 1, Слика 1) показује да је током читавог периода од осам месеци број посета монографијама на *Гугл књигама* био знатно већи него број посета истим књигама на сајту Института (уз само четири изузетка: књига ISBN 9788680321073 имала је већи број посета на сајту Института него на Гугл књигама у мају, јуну и августу 2012, а књига ISBN 978868032127 у јуну 2012). Укупан број посета за свих 18 књига на сајту Института у посматраном периоду је 649, а на Гугл књигама 3857.

Табела 1. Број посета монографским издањима Института техничких наука САНУ у отвореном приступу остварен посредством сајта Института и *Гугл књига* у периоду од 1. јануара до 31. августа 2012. године

Table 1. Number of monthly visits on the institute's website and in Google Books received by open access books of the Institute of Technical Sciences of SASA between January 1 and August 31, 2012

ПУБЛИКАЦИЈА	I 2012.		II 2012.		III 2012.		IV 2012.		V 2012.		VI 2012.		VII 2012.		VIII 2012.	
	И	Г	И	Г	И	Г	И	Г	И	Г	И	Г	И	Г	И	Г
Programme and the Book of Abstracts / Yugoslav Materials Research Society Conference YUCOMAT 2003	2	18	2	10	4	26	2	28	2	28	2	4	1	19	1	19
Programme and the Book of Abstracts /The Sixth Yugoslav Materials Research Society Conference YUCOMAT 2004, ISBN 9788680321073	5	19	14	16	15	25	10	31	27	24	27	9	14	21	16	10

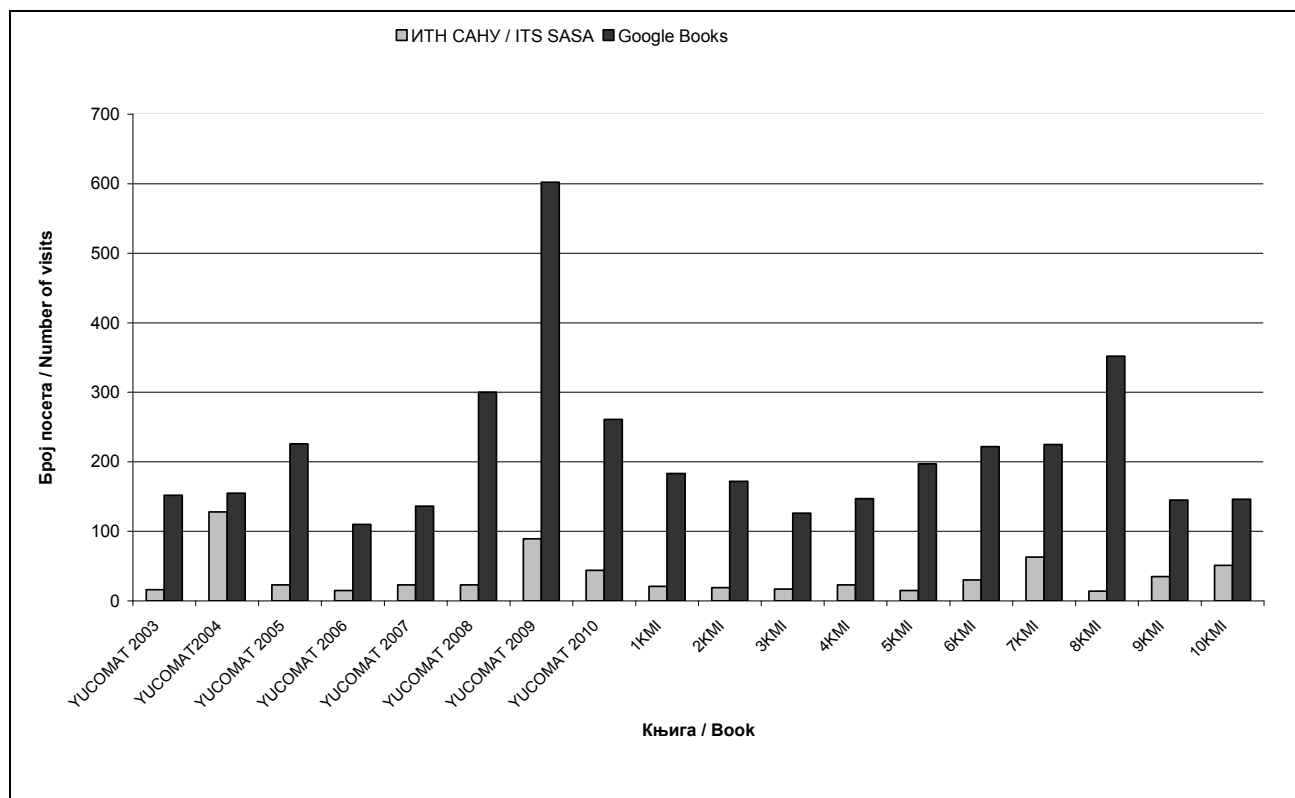
¹⁰ Треба напоменути да смо пратили само „праве“ посете, односно, нисмо рачунали посете различитих интернет робота који индексирају садржај интернет презентација.

ПУБЛИКАЦИЈА	I 2012.		II 2012.		III 2012.		IV 2012.		V 2012.		VI 2012.		VII 2012.		VIII 2012.	
	И	Г	И	Г	И	Г	И	Г	И	Г	И	Г	И	Г	И	Г
Programme and the Book of Abstracts /The Seventh Yugoslav Materials Research Society Conference YUCOMAT 2005 , ISBN 9788680321080	1	27	2	27	12	27	4	33	2	42	1	23	1	25	0	22
Programme and the Book of Abstracts / The Eighth Yugoslav Materials Research Society Conference YUCOMAT 2006 , ISBN 9788680321097	1	17	1	3	5	11	1	19	2	16	1	13	2	16	2	15
Programme and the Book of Abstracts / The Ninth Annual Conference of the Yugoslav Materials Research Society - YUCOMAT 2007 , ISBN 9788680321110	5	12	2	6	6	22	2	22	2	27	2	19	2	16	2	12
Programme and The Book of Abstracts / Tenth Annual Conference YUCOMAT 2008 , Herceg Novi, September 8-12, 2008, ISBN 9788680321158	5	60	2	25	4	33	2	39	3	39	3	50	2	26	2	28
Programme and The Book of Abstracts / Eleventh Annual Conference YUCOMAT 2009 , Herceg Novi, August 31 – September 4, 2009, ISBN 9788680321189	14	58	13	42	7	59	11	60	13	40	11	34	14	288	6	21
Programme and the Book of Abstracts /Twelfth Annual Conference YUCOMAT 2010 , ISBN 9788680321257	5	28	6	28	12	39	3	30	4	42	4	15	4	45	6	34
Prvi seminar mladih istraživača Nauka i inženjerstvo novih materijala, Beograd, 26. decembar 2002 : Program i knjiga apstrakata (1KMI)	1	26	4	25	3	33	3	31	1	31	2	10	5	15	2	12
Drugi seminar mladih istraživača Nauka i inženjerstvo novih materijala, Beograd, 29. decembar 2003 : Program i knjiga apstrakata (2KMI)	1	26	2	21	4	26	0	21	2	35	6	15	2	12	2	16
Treći seminar mladih istraživača Nauka i inženjerstvo novih materijala, Beograd, 20. decembar 2004 : Program i knjiga apstrakata (3KMI)	2	16	1	21	4	13	2	19	1	17	2	8	2	14	3	18
Četvrti seminar mladih istraživača Nauka i inženjerstvo novih materijala, Beograd, 26. decembar 2005 : Program i knjiga apstraka (4KMI)	3	22	2	18	7	19	3	17	1	20	3	14	2	19	2	18

ПУБЛИКАЦИЈА	I 2012.		II 2012.		III 2012.		IV 2012.		V 2012.		VI 2012.		VII 2012.		VIII 2012.	
	И	Г	И	Г	И	Г	И	Г	И	Г	И	Г	И	Г	И	Г
Peti seminar mladih istraživača Nauka i inženjerstvo novih materijala, Beograd, 25–26. decembar 2006 : Program i knjiga apstrakata (5KMI)	1	16	2	21	3	33	1	30	2	47	2	12	2	20	2	18
Šesta konferencija mladih istraživača Nauka i inženjerstvo novih materijala, Beograd, 24–26. decembar 2007 : Program i knjiga apstrakata (6KMI)	2	31	3	27	4	39	6	29	3	44	5	11	4	19	3	22
Sedma konferencija mladih istraživača Nauka i inženjerstvo novih materijala, Beograd, 22–24. decembar 2008 : Program i knjiga apstrakata (7KMI)	6	20	6	28	12	44	8	28	8	36	4	13	14	28	5	28
Osma konferencija mladih istraživača Nauka i inženjerstvo novih materijala, Beograd, 21–23. decembar 2009 : Program i knjiga apastrakata (8KMI), ISBN 9788680321226	3	113	2	61	1	37	0	27	2	36	1	12	4	37	1	29
Ninth Young Researchers' Conference "Materials Science and Engineering" (9KMI), ISBN 9788680321264	4	20	6	17	9	12	4	8	1	25	3	13	3	23	5	27
Tenth Young Researchers' Conference "Materials Science and Engineering" (10KMI), ISBN 9788680321271	8	24	4	8	9	16	5	12	6	18	14	5	2	37	3	26

И – број посета на сајту Института техничких наука САНУ / visits on the website

Г – број посета на Гугл књигама / visits in Google Books

Слика 1. Укупан број посета по књизи на сајту Института и на Гугл књигама у периоду од 1. јануара до 31. августа 2012. године

Figure 1. Total visits per book on the Institute's website and in Google Books received between January 1 and August 31, 2012

Без обзира што је је анализом обухваћен мали број књига и што се не ради о броју посета који би омогућио озбиљну статистичку анализу, сматрали смо да се и на основу података овакве анализе могу извући интересантни закључци. Наиме, све књиге које смо корисницима ставили на располагање у режиму отвореног приступа спадају у категорију „ефемерних“ публикација – то су зборници апстраката са конференција који су, по правилу, интересантни уском кругу корисника у ограниченом временском периоду. Ниједна од њих нема комерцијални значај, а број корисника који овакве публикације тражи у библиотеци је незнатан. Утолико су бројке до којих смо дошли анализом интересантније. Оне показују да је захваљујући отвореном приступу удахнут нови живот публикацијама које би у противном брзо биле заборављене: у просеку, свака од ових књига на сајту Института посећена је 4,51, а на Гугл књигама 26,78 пута током једног месеца. Током периода од осам месеци корисници сервиса Гугл књиге прегледали су укупно 20.820 страна из ових књига, што је у просеку 144,58 страна месечно по књизи, односно 5,4 страна по посети. Треба имати на уму да се књиге могу преузимати и да с пуним правом можемо да претпоставимо да би број прегледаних страна био већи да не могу.

Одговор на питање да ли би однос броја посета био другачији да се, уместо на статичном сајту, ове књиге налазе у институционалном репозиторију потражили смо у за сада јединој познатој студији која се бавила овом темом. Истраживање које је обавио

Роналд Снајдер (Ronald Snijder)¹¹ у периоду од априла до децембра 2009. године на узорку од 400 монографија из области друштвених и хуманистичких наука у издању *Amsterdam University Press*-а, од којих је сто било доступно у режиму отвореног приступа и у репозиторију и на Гугл књигама, потврђује да се монографије које су доступне у пуном тексту лакше налазе. То за последицу има већи број посета, прегледаних страна и преузимања у одређеном временском периоду, али не и већи број цитата. Противно очекивањима, исто истраживање показује да дистрибуирање књига у пуном тексту кроз више канала нема за резултат већи укупан број посета. Међутим, разлика између броја посета остварених у репозиторију и на Гугл књигама још је упадљивија него у нашој анализи: четири посете по књизи месечно у репозиторију наспрам 90 посета по књизи месечно на Гугл књигама

Закључак

С обзиром да је исти материјал и на сајту института доступан у пуном тексту, није тешко упоредити предности и недостатке поменути два канала отвореног приступа. Најважнија предност програма Гугл књиге везана је за могућност претраживања садржаја књига и њихову лаку налажљивост у Гугловом општем претраживачу. На статичном сајту, какав је сајт нашег Института, PDF датотеке и библиографски подаци нису похрањени у базу података. Време које треба да прође да би Гугл индексирао све ове садржаје веома је дуго, нарочито за PDF датотеке. С друге стране, садржај публикација укључених у програм Гугл књиге индексира се током обраде, па је у већ тренутку када се оне појављују на интернету у потпуности инкорпориран у Гуглов индекс, што утиче на њихово боље рангирање на листи погодака у претраживачу. Могућност претраживања комплетног садржаја свих публикација једног издавача укључених у програм и са матичног сајта издавача посебно је значајна за оне партнере у програму који, као наш Институт, немају репозиторијум, односно не похрањују електронске верзије својих књига и метаподатке о њима у базу података.

Главни недостатак Партнерског програма Гугл књиге јесте квалитет метаподатака, односно начин њиховог прикупљања. Издавачима је дата могућност да, осим јединственог идентификатора књига (ISBN), ако га књига има, приликом слања књига у формулар унесу наслов и имена аутора. Сви остале податке Гугл аутоматски преузима из тзв. независних извора, па се врло често дешава да подаци о некој публикацији не садрже место издања, материјални опис и слично. Критичари сервиса Гугл књиге врло рано су препознали овај проблем, који је још више изражен у Пројекту *Библиотека*, па се о овој теми доста писало¹².

Други проблем је везан за видљивост самих партнера (издавача) у оквиру Гугл књига: овај сервис не нуди могућност да партнери креирају свој јавно видљив профил који би нудио листу свих њихових публикација укључених у програм. То се делимично може надоместити коришћењем друштвене мреже Гугл плус¹³. Друга могућност је да се на сајту институције направи преглед публикација укључених у Партнерски програм¹⁴.

¹¹ Snijder, "The Profits of Free Books."

¹² Geoffrey Nunberg, "Google's Book Search: A Disaster for Scholars," *The Chronicle of Higher Education*, August 31, 2009, sec. The Chronicle Review, <http://chronicle.com/article/Googles-Book-Search-A/48245/>.

¹³ Издавач може да креира профил на овој друштвеној мрежи, а потом прикључи своје публикације доступне на Гугл књигама апликацији *Моја библиотека*. На пример: http://books.google.com/books?lr=&uid=109151118481674946045&as_coll=0&sa=N&start=0.

¹⁴ На пример: <http://www.itn.sanu.ac.rs/ITNSANU-GoogleBooks.html>.

Из перспективе малих некомерцијалних издавача, као што су научни институти, музеји или библиотеке које имају живу издавачку делатност, предности Партнерског програма *Гугл књиге* далеко надмашују његове недостатке. Иако је примарно замишљен као маркетиншка алатка која кориснике стимулише да купују књиге тако што их упознаје са њиховим садржајем, поменути издавачима овај програм може да послужи као једноставна и бесплатна платформа за објављивање у отвореном приступу, нарочито када су у питању издања која се нису намењена продаји, публикације штампане у малом тиражу или књиге чији је тираж распродат. Због свих наведених предности које носи могућност претраживања садржаја књига из Гугловог општег претраживача и отворености према врло широкој и разноликој публици Партнерски програм *Гугл књиге* треба користити као канал за дисеминацију монографских публикација чак и када се користе други канали отвореног приступа, као што је институционални репозиторијум.

ЛИТЕРАТУРА

- Björk, Bo-Christer, and Patrik Paetau. "Open Access to the Scientific Journal Literature – Status and Challenges for the Information Systems Community." *Bulletin*, July 2012. http://www.asis.org/Bulletin/Jun-12/JunJul12_Bjork_Paetau.html.
- "Creative Commons License Holders Distributing Content on Google Books." *PublishersWeekly.com*, August 14, 2009. <http://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/digital/content-and-e-books/article/9984-creative-commons-license-holders-distributing-content-on-google-books.html>.
- Dougherty, William C. "The Google Books Project: Will It Make Libraries Obsolete?" *The Journal of Academic Librarianship* 36, no. 1 (January 2010): 86–89.
- Gargouri, Yassine, Chawki Hajjem, Vincent Larivière, Yves Gingras, Les Carr, Tim Brody, and Stevan Harnad. "Self-Selected or Mandated, Open Access Increases Citation Impact for Higher Quality Research." *PLoS ONE* 5, no. 10 (October 18, 2010): e13636.
- Harnad, Stevan, Tim Brody, François Vallières, Les Carr, Steve Hitchcock, Yves Gingras, Charles Oppenheim, Heinrich Stamerjohanns, and Eberhard R. Hilf. "The Access/Impact Problem and the Green and Gold Roads to Open Access." *Serials Review* 30, no. 4 (January 2004): 310–314.
- Langley, Adam, and Dan S. Bloomberg. "Google Books: Making the Public Domain Universally Accessible." In *Document Recognition and Retrieval XIV*, 65000H. Proc. SPIE 6500, 2007. <http://dx.doi.org/10.1117/12.710609>.
- Nunberg, Geoffrey. "Google's Book Search: A Disaster for Scholars." *The Chronicle of Higher Education*, August 31, 2009, sec. The Chronicle Review. <http://chronicle.com/article/Googles-Book-Search-A/48245/>.
- Ševkušić, Milica. "Knjige apstrakata Konferencije mladih istraživača „Nauka i inženjerstvo novih materijala“ u Guglovoj pretrazi knjiga: Novosti, 2. februar 2010." *Institut tehničkih nauka SANU*, <http://www.itn.sanu.ac.rs/novosti0210a.html>.
- . "Saradnja između Instituta tehničkih nauka SANU i Gugla kroz Partnerski program „Gugl knjige“: Novosti, 14. oktobar 2009." *Institut tehničkih nauka SANU*, <http://www.itn.sanu.ac.rs/novosti1009b.html>.
- Snijder, Ronald. "The Profits of Free Books: An Experiment to Measure the Impact of Open Access Publishing." *Learned Publishing* 23, no. 4 (2010): 293–301.
- Vincent, L. "Google Book Search: Document Understanding on a Massive Scale." In *Ninth International Conference on Document Analysis and Recognition, 2007. ICDAR 2007*, 2:819–823, 2007.

Milica Ševkušić
Institute of Technical Sciences of SASA
Belgrade, Serbia
biblioteka@itn.sanu.ac.rs

GOOGLE BOOKS PARTNER PROGRAM AS AN OPEN ACCESS PLATFORM IN RESEARCH LIBRARIES

Abstract

The paper gives a brief overview of the basic models of open access relevant for research libraries and presents an analysis of possibilities and limitations of the Google Books Partner Program as an open access platform illustrated on the example of the (so far) only research institute in Serbia which became a partner in this programme. The Institute of Technical Sciences of SASA became a participant in the Google Books Partner Program in July 2009 within the scope of a broader project aimed at archiving all available digital documents resulting from the Institute's research activities and making them available in the open access regime with permission of copyright holders. The advantages of the Google Books Partner Program over other open access channels have been illustrated by a quantitative analysis of the visits made to the same publications on the Institute's website and Google Books. In conclusion, the paper highlights the idea that a service designed as a free marketing tool may serve to small non-commercial publishers as an open access platform for monographs.

Keywords: Google Books Partner Program; research libraries; monographs; open access